

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ВНЗ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Висновки. Отже, враховуючи цілеспрямовані зусилля, які вдалося здійснити у кінці XIX – на початку XX століть українським громадським організаціям, окремим активістам та подвижникам української справи, у 1917 році було досягнуто тієї головної мети, яку ставили перед собою українські мігранти в Росії багато десятиліть – створити на чужих теренах національну школу.

1. *Архив администр. г. Новороссийска.* – Ф. 2. – Оп. 1. – Д. 742. – Л. 1 – 37.

2. Білий Д.Д. *Малиновий клин. Нариси з історії українського населення Кубані* / Д. Білий. – К.: Україна, 1994. – 118 с.

3. Вірченко Н. *Документи про заборону української мови (XVII–XX ст.)* [Електронний ресурс] / Н. Вірченко. – Режим доступу до ст.: <http://anvsu.org.ua/index.files/Articles/Virchenko1.htm>

4. *Государственный архив краснодарского края (ГА КК).* – Ф. А 454. – Оп. 1. – Д. 3652. – Л. 5.

5. *ГА КК.* – Ф. А 727. – Оп. 1. – Д. 187. – Л. 13 – 13 об.

6. *ГА КК.* – Ф. 454. – Оп. 1. – Д. 3652. – Л. 1.

7. *Ерастов С. Спогади. Спомини кубанського українця* / С. Ерастов // *Пам'ятки України: історія та культура.* – 2005. – №3 – 4. – С. XVIII – XXXIV.

8. *Федина Т.Ю. О деятельности С.И. Эрастова в Новороссийске (по материалам деловой переписки)* / Т.Ю. Федина // *Україністика в Росії: історія, стан, тенденції розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* / За ред. Г.А. Скрипник. – Київ – Москва – Уфа: вид. Уфимської філії МДГУ, 2010. – 254 с.

9. *Чумаченко В.К. Украинская литература Кубани: проблемы генезиса, периодизации и основных жанрово-стилевых тенденций* / В.К. Чумаченко // *Україністика в Росії: історія, стан, тенденції розвитку (Матеріали міжнародної науково-практичної конференції)* / [За ред. Г.А. Скрипник]. – Київ – Москва – Уфа: вид. Уфимської філії МДГУ, 2010. – С. 117 – 127.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2011

УДК 378:13.81'243

Ольга Котенко, кандидат педагогічних наук,

завідувач кафедри іноземних мов і методик їх навчання

Педагогічного інституту

Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ВНЗ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядається проблема професійного становлення майбутнього вчителя іноземної мови в процесі навчання у вищому навчальному закладі. Окреслені основні напрями діяльності щодо мотивування майбутнього вчителя іноземної мови до стійкого професійного самовизначення.

Ключові слова: майбутній вчитель іноземної мови, освітнє середовище ВНЗ, професійне самовизначення, соціально-обумовлене самовизначення.

Лит. 5.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Соціально-політичні та економічні трансформації, що стали ознакою буденного життя нашої країни неодмінно впливають на різні сфери людського буття. Не залишається осторонь й освітня сфера, яка є віддзеркаленням спроможності суспільства відповідати тенденціям сучасності. Сьогодні однією з провідних функцій освіти є розвиток людини з гуманістичним світосприйняттям, здатної приймати соціокультурну ситуацію, визнаючи загальнолюдські цінності підґрунтям для формування світоглядної позиції.

Визначений Україною шлях інтеграції у європейський освітній простір зумовлює перегляд традиційних підходів до процесу освіти і потребує стрімких, глобальних перетворень у визначенні пріоритетних завдань для освітньої галузі, на всіх її рівнях. Серед таких провідних завдань системи

вищої освіти, зокрема, є процес гуманізації, гуманітаризації, індивідуалізації, диференціації, інтенсифікації, модернізації навчального процесу у вищих навчальних закладах (ВНЗ). Ключовою постаттю, від якої залежить можливість вирішення цих завдань, взагалі, і завдячуючи якій ці процеси стають ефективними, зокрема, є постать студента з усіма його об'єктивними та суб'єктивними характеристиками. Вирішення зазначених вище завдань знаходиться у площині досягнення провідної мети вищої освіти – професійному та особистісному самовизначенню майбутнього фахівця, відтак – успішній соціалізації особистості.

Проблема професійного самовизначення майбутніх вчителів іноземної мови в освітньому середовищі ВНЗ характеризується виявленням компонентів, які сприятимуть зростанню ефективності процесу професіоналізації

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ВНЗ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

особистості студентів на етапі професійної освіти в умовах глобалізації та інтеграції суспільства.

Отже, метою цієї статті є виявлення діалектичного зв'язку між структурними компонентами освітнього середовища ВНЗ, а також їх впливу на результативність процесу професійного й особистісного самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови.

Сучасні вимоги суспільства щодо побудови єдиного освітнього середовища потребують зосередження уваги науковців на розробці нових педагогічних технологій, що спрямовані на всебічний розвиток та самовизначення особистості студента як активного суб'єкта такого середовища, яке у свою чергу відіграє роль катализатора, що має гармонізувати усі зазначені вище процеси.

Освітнє середовище у науковій літературі визначено як сукупність об'єктивних зовнішніх факторів необхідних для ефективного функціонування освіти, як система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться у соціальному і просторово-предметному оточенні [5]. Отже, мова йде про усі об'єктивні та суб'єктивні можливості навчання й розвитку особистості майбутнього вчителя, зокрема майбутнього вчителя іноземної мови.

Досліджуючи підходи до розуміння та визначення змісту поняття "освітнє середовище" ми з'ясували, що вітчизняні й зарубіжні науковці не дійшли єдиних висновків щодо тлумачення цієї дефініції. Одна група вчених (О. Ільченко, С. Ракітін, О. Соколова та ін.) визначає освітнє середовище ВНЗ як сукупність зовнішніх факторів: інформаційно-технологічних та навчально-методичних, що впливають на процес професіоналізації майбутнього фахівця. А. Асмолов, С. Деряба, В. Ясвін, Л. Лідак, О. Гушчина та інші, акцентують увагу на сумі особистісних, внутрішніх факторів, що об'єктивно впливають на професійне становлення та самовизначення особистості, визначаючи освітнє середовище важливою психологічною умовою не тільки у процесі отримання майбутнім фахівцем професійних знань, умінь, навичок, а також у розвитку здібностей до самовдосконалення й самореалізації.

Виклад основного матеріалу. Разом з тим, розгляд освітнього середовища ВНЗ з позицій лише зовнішніх або внутрішніх чинників, що впливають на процес професійного самовизначення особистості, на наш погляд, штучно звужує розуміння основного завдання вищої освіти – розвитку гармонійної особистості майбутнього

фахівця через навчання, виховання та професійну підготовку відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей.

Освітнє середовище ВНЗ – це потужний засіб визначення особистістю свого місця, значення у житті та суспільстві, усвідомлення своїх професійних, особистісних інтересів, що стає можливим завдяки єдності зовнішніх та внутрішніх чинників. Отже вплив освітнього середовища на професійне самовизначення майбутнього фахівця залежатиме від ефективності процесу взаємодії соціальних, просторово-предметних та особистісно-мотиваційних компонентів.

Виходячи з наведених вище фактів, роль освітнього середовища ВНЗ у процесі професійного самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови ми розглядатимемо з позицій взаємодії зовнішніх (вимоги часу, соціальні запити суспільства, умови та зміст навчання) та внутрішніх (мотивація до професійного самовизначення, рефлексивність, аналітичність мислення особистості майбутнього фахівця) чинників.

На наш погляд, нові підходи до професіоналізації майбутнього вчителя іноземної мови мають ґрунтуватись на засадах урахування сучасних освітніх тенденцій, адже вчитель іноземної мови сьогодні – це людина, яка має віддзеркалювати у своїй професійній діяльності сучасні суспільні процеси, як от: глобалізація суспільного простору, культурна інтеграція. Він повинен мати здатність адаптувати процес вивчення іноземної мови до постійно зростаючих вимог й запитів суспільства згідно національних й культурних традицій свого та інших народів, налаштувати учнів засобами навчального предмета на необхідність існування у кроскультурному світовому просторі.

Зміст навчання іноземної мови, сучасні підходи до її вивчення вимагають від вчителя не тільки формування потреби учнів у іншомовному спілкуванні, а й розвитку їх соціокультурних здібностей, виховання культури спілкування з представниками інших країн, навичок культурної взаємодії, толерантного ставлення до представників інших культурних уподобань. Тому освітнє середовище ВНЗ, де відбувається як професійне так й особистісне самовизначення фахівця з іноземної мови, відіграє пріоритетну просвітницьку роль у становленні ціннісних орієнтирів майбутнього вчителя іноземної мови.

Розгляд освітнього середовища ВНЗ як одного з чинників самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови слід, на наш погляд, розпочати з виокремлення структурних компонентів, що

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ВНЗ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

утворюють систему зовнішніх факторів впливу на професійне самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови, ними є: навчальна, науково-дослідна, соціально-гуманітарна, виховна робота ВНЗ.

Навчальна робота у ВНЗ являє собою комплекс заходів, основою яких є єдність і взаємозв'язок викладання навчальних дисциплін й учіння.

Навчальну роботу у ВНЗ як один із зовнішніх чинників самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови слід розглядати як цілісну систему, що ґрунтується на освітніх інноваціях, досягненнях педагогічної науки і спрямована на регламентацію навчального процесу, створення умов для отримання знань, іншомовних умінь, культурних навичок, поглядів, що становлять рівень духовного розвитку майбутнього вчителя іноземної мови, на всебічну професіоналізацію фахівця, його креативного потенціалу, а також на удосконалення якості його освіти [3, 540].

Навчальна робота ВНЗ у класичному розумінні є провідним засобом професіоналізації майбутнього вчителя іноземної мови, є рушійною силою для професійного розвитку його фахової та методичної компетентності, які у подальшому є ґрунтом для удосконалення його педагогічної майстерності.

Науково-дослідна діяльність ВНЗ у процесі професійного самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови реалізує функції удосконалення навчального процесу через розвиток умінь аналізувати наукові явища, формування навичок самостійної дослідницької роботи, розширення світогляду викладачів та студентів.

Завданнями, що на сьогодні визначені у контексті науково-дослідної роботи у ВНЗ є: забезпечення проведення фундаментальних, теоретичних, експериментальних, прикладних досліджень у галузі суспільних, педагогічних, спеціальних наук; впровадження у практику отриманих результатів проведених досліджень, залучення студентства до науково-дослідної роботи. Адже у контексті подальшого самовдосконалення майбутнього вчителя іноземної мови на етапі професійного й особистісного становлення важливо спрямувати його на пошук нових науково-обґрунтованих конструктивних та технологічних рішень щодо вирішення професійних завдань, з якими доведеться час від часу стикатись у власній професійній діяльності.

Одним з важливих зовнішніх чинників впливу на професійне самовизначення майбутнього

вчителя іноземної мови є соціально-гуманітарна та виховна роботи у ВНЗ. Зазначені види робіт передбачають формування у майбутнього вчителя іноземної мови позитивних ціннісних орієнтацій, соціально значущих якостей через цілеспрямований вплив на розвиток його творчих здатностей, самовдосконалення, самореалізації у професійній діяльності.

Зміст підготовки майбутнього вчителя іноземної мови у ВНЗ має бути структурований таким чином, аби загальний обсяг дисциплін, що вивчається, (як варіативна так і інваріантна його частини) забезпечували б виховно-формуючий вплив на його професійно значущі якості (досконале володіння іноземною мовою, уміння вирішувати проблеми полікультурного учнівського колективу, діалогічність, толерантність, комунікативні здібності та ін.) та систему ціннісних орієнтирів. Адже освіта сьогодні це не тільки навчання, а й органічно пов'язане з ним виховання особистості, що є результатом навчання.

Як було вже зазначено, професійне самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови в освітньому середовищі ВНЗ залежить окрім зовнішніх чинників також від внутрішніх. Впевнені, що процес професійного самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови слід розглядати у площині суб'єктивно існуючої потреби до свідомого прогнозування майбутньої професійної діяльності, до розуміння власної ролі у контексті об'єктивно існуючої необхідності функціонування у кроскультурних умовах, до відмови від застарілих підходів до викладання іноземної мови, що є мало результативними у зв'язку з розвитком світових освітніх тенденцій.

Організація навчально-виховного процесу у ВНЗ, визначення змісту навчання й виховання майбутнього вчителя іноземної мови має передбачати цілеспрямовану роботу по формуванню навичок їх професійного самовизначення, адже усвідомлення правильності вибору професії є додатковим стимулом для подальшого професійного розвитку. Такими навичками ми визначили: мотиваційно-ціннісні, інформаційні, конструктивно-рефлексивні навички.

Мотиваційно-ціннісні навички передбачають сформованість професійно-ціннісних установок у структурі особистості майбутнього вчителя іноземної мови, що є показниками ставлення його до себе як до майбутнього вчителя, усвідомлення значущості своєї професії, професійних перспектив.

Сформовані інформаційні навички визначають здатність особистості майбутнього вчителя

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ВНЗ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

іноземної мови до засвоєння технологій професійного самовизначення.

Конструктивно-рефлексивні навички характеризуються володінням засобами планування й прогнозування власної педагогічної діяльності, здатністю до пошуку оптимальних шляхів вирішення педагогічних задач у процесі викладання іноземної мови, до врахування сучасних суспільних трансформацій, до самоаналізу та оцінювання результатів своєї роботи.

Разом з тим слід наголосити, що процес професійного самовизначення передбачає певну етапність, згідно якої виокремлюються його рівні. Перший етап у процесі самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови хронологічно дорівнює початковому періоду навчання у ВНЗ (1 – 3 курси). Професійне самовизначення особистості на цьому етапі ситуативно обумовлене, оскільки зведено до вирішення конкретної життєвої потреби, як от: необхідність вступу до ВНЗ після закінчення школи. Розгляд перспектив подальшої спеціалізації, свідомий пошук себе як професіонала в обраній галузі спостерігається не завжди. Таким чином, визначимо перший рівень професійного самовизначення як ситуативно-обумовлений.

Другий етап, який починається на 4,5 курсах і триває як зазвичай довго, за умови цілеспрямованої роботи над професіоналізацією студентів-майбутніх вчителів іноземних мов, характеризується становленням професійного самовизначення, що передбачає фундаментальний вибір людиною професійних орієнтирів свого життєвого простору, оскільки мова йде про визнання обраної професії своїм покликанням. Тобто самовизначення, як таке, відбувається вже на ціннісному рівні. Таким чином другий рівень професійного самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови визначимо як ціннісно-обумовлений.

Перехід від ситуативно-обумовленого професійного самовизначення (1-й рівень) до ціннісно-обумовленого професійного самовизначення (2-й рівень) унеможливиться за умови відсутності важелів впливу з боку суб'єктів освітнього середовища ВНЗ на особистість майбутнього вчителя іноземної мови через удосконалення навчальної, наукової, соціально-гуманітарної та виховної роботи у контексті посилення мотиваційно-ціннісної детермінанти у структурі його особистості.

Безперечно професійному самовизначенню

майбутнього вчителя іноземної мови передують особистісне самовизначення, яке характеризується соціально-комунікативними здібностями, накопиченням навичок й вмій адаптації до соціокультурних умов, ціннісних парадигм. Проте особистісне самовизначення не відбувається поза впливом суспільних відносин і в цьому контексті освітнє середовище ВНЗ має сприяти йому через свій предметно-матеріальний, дидактичний, соціально-виховний, науково-дослідний потенціал.

Висновки. Таким чином, освітнє середовище ВНЗ є, на наш погляд, потужним ресурсом професійного й особистісного самовизначення майбутнього вчителя іноземної мови. Це галузь, де через взаємодію її структурних компонентів встановлюються зв'язки між зовнішніми й внутрішніми чинниками впливу на особистість майбутнього вчителя іноземної мови, які в результаті сприяють особистісному становленню та подальшій професіоналізації студента. Перспективою подальших досліджень вбачаємо у визначенні організаційно-педагогічних умов ефективності процесу самовизначення, а також самореалізації майбутнього вчителя іноземної мови в процесі професійного становлення у форматі навчання у ВНЗ.

1. Биков В.Ю. *Навчальне середовище сучасних педагогічних систем // Професійна освіта: педагогіка і психологія. За ред.: І. Зязюна, Н. Нічкало, Т. Левовицького, І. Вільш. Українопольський журнал. Видання IV. Видавництво: Вищої Педагогічної Школи у Честохові. – Ченстохова, 2004. – С. 59 – 79.*

2. *Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.П. Бусел]. – К.: Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.*

3. Деряба С.Д. *Формирование ценностной ориентации воспитанников образовательных учреждений / С.Д. Деряба // Высшее образование в России. – 2007. – №3. – С. 39 – 43.*

3. *Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.*

4. *Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: наук.-метод. посіб. / за ред. І.Г. Єрмакова. – Запоріжжя: ЦентрІон, 2005. – 640 с.*

5. Ясвин В.А. *Образовательная среда: от моделирования к проектированию. 2-е издание / В.А. Ясвин. – М.: Смысл. – 2001. – 368 с.*

Стаття надійшла до редакції 15.12.2011